

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Η ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ *

Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας διαιρεῖται συνήθως συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν τῆς πολιτικῆς ἱστορίας εἰς τρεῖς περιόδους, δηλαδή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας τῶν μέσων χρόνων καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας.

Ἡ διαίρεσις ὅμως αὕτη εἶναι πολὺ γενικὴ καὶ σχηματικὴ καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τῆς φιλοσοφίας. Ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως εἶναι νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν παραδεδομένην αὐτὴν διαίρεσιν καὶ νὰ διαιρέσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας κατὰ τρόπον ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Ἐὰν ρίψωμεν ἓνα βλέμμα εἰς αὐτὴν τὴν πραγματικότητα, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ πρώτη μεγάλη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἑλληνικὴ. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀποτελεῖ τὸν βασικὸν κορμὸν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ἡ περίοδος αὕτη καλύπτει χίλια περίπου ἔτη, ἥτοι ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 600 π.Χ. καὶ φθάνει ὡς τὸ 529 μ.Χ., ὁπότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκλείσει τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ κορμὸς αὐτὸς διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους: εἰς τὴν προσωκρατικὴν, εἰς τὴν κλασσικὴν καὶ εἰς τὴν μετακλασσικὴν. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν χιλιετὴ περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἔρχονται εἰς φῶς ὅλα τὰ μεγάλα νοήματα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, συζητοῦνται καὶ δοκιμάζονται ὅλαι αἱ μεγαλοφυεῖς ιδέαι τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ.

Συνήθως εἰς τὰ ἐγχειρίδια τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ρωμαϊκῆς φιλοσοφίας, ὁ χαρακτηρισμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικὴν τῶν πρωτότυπον φιλοσοφίαν, ἀλλὰ παρέλαβαν ὠρισμένα φιλοσοφήματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τὸ σύστημα τῆς στωικῆς φιλοσοφίας, αὐτούσια. Τὸ ἱστορικῶς λοιπὸν ὀρθὸν εἶναι νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν ὡς ἑλληνορωμαϊκὴν καὶ νὰ κατατάξωμεν αὐτὴν εἰς τὴν πρώτην χιλιετὴ περίοδον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὄχι μόνον δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλὰ ἀπετέλεσε τὸ σύστημα τῶν ἐννοιῶν διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν

* Ἀνακοίνωσις εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν (Συνεδρία τῆς 11.12.1975).

εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Ἀναφέρομεν ἐδῶ δύο μεγάλα ὀνόματα τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, τὸν Κλήμεντα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Ὠριγένη. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων χριστιανῶν συγγραφέων ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἑλλήνων, ἂν ἤθελε νὰ μὴ μείνῃ μόνον πίστις ἀλλὰ νὰ γίνῃ καὶ γνῶσις, δηλαδὴ σύστημα θεωρητικῶν ἐννοιῶν. Συνάμα ἔπρεπε νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν διὰ νὰ δύναται νὰ ἀπολογηθῇ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Ἔτσι ἀρχίζει ἤδη ἀπὸ τὸν δευτέρον μ.Χ. αἰῶνα νὰ σχηματίζεται ἡ ἐλληνοχριστιανικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται κυρίως ἀπὸ τοὺς πατέρας τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φιλοσοφίας καλλιεργεῖται συνεχῶς εἰς τοὺς ἐπομένους αἰῶνας καὶ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι διατηρεῖται καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον καὶ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἔχομεν λοιπὸν τώρα μίαν δευτέραν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, τὴν ἐλληνοχριστιανικὴν, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὡς σύστημα ἐννοιῶν ἐπηρέασε τὸν Χριστιανισμὸν κατὰ τὴν ἱστορικὴν του πορείαν. Ὅμως ἡ δευτέρα αὕτῃ ἐλληνοχριστιανικὴ περίοδος περιλαμβάνει καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας δημιουργὸς καὶ θεμελιωτὴς εἶναι ὁ Αὐγουστῖνος (354 - 430 μ.Χ.). Ἡ μεγάλη φιλοσοφικὴ πηγὴ, τὴν ὁποίαν ἀφωμοίωσε τὸ πνεῦμα τοῦ Αὐγουστίνου προτοῦ ἀκόμη γίνῃ χριστιανός, εἶναι ὁ Νεοπλατωνισμός, καὶ συγκεκριμένως τὰ κείμενα τοῦ Πλωτίνου, τὰ ὁποῖα εἶχε μεταφράσει εἰς τὴν λατινικὴν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ρήτωρ τῆς Ρώμης Victorinus. Ὡστε ἡ δευτέρα αὕτῃ ἐλληνοχριστιανικὴ περίοδος, ἡ ὁποία καλύπτει τὸν Μεσαίωνα, περιλαμβάνει δύο κλάδους, τὸν κλάδον τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν κλάδον τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐλληνοχριστιανικὴ φιλοσοφία τῆς δύσεως ἀποκορυφώνεται εἰς τὸ σύστημα τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου (1227 - 1274), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὴν φιλοσοφίαν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐλληνοχριστιανικὴ αὕτῃ περίοδος τῆς φιλοσοφίας τόσον διὰ τὴν ἀνατολικὴν ὅσον καὶ διὰ τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν δὲν καλύπτει μόνον τὸν Μεσαίωνα, ἀλλὰ ὅλους τοὺς μέχρι σήμερον αἰῶνας.

Διὰ νὰ συμπληρώσωμεν ὅμως τὴν δευτέραν χρονικὴν περίοδον τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ προσθέσωμεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἐλληνο-ἀραβικὴν φιλοσοφίαν. Ἡδὴ ἀπὸ τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ὁ Ἀριστοτέλης ἐσπουδάζετο εἰς τὴν Συρίαν. Τὰς σπουδὰς αὐτὰς παρέλαβαν καὶ ἀνέπτυξαν οἱ Ἀραβες καὶ γενικῶς τὸ Ἰσλάμ, τὸ ὁποῖον καὶ ἔφερεν τὸν Ἀριστοτέλη εἰς τὴν Δύσιν διὰ μέσου τῆς Ἰσπανίας. Διὰ νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἐλληνο-ἀραβικῆς φιλοσοφίας ἀρκεῖ ἐδῶ νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης ἐγνώρισε τὸν

Ἀριστοτέλη εἰς τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν. Ἡ δευτέρα λοιπὸν περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας περιλαμβάνει τὴν ἐλληνοχριστιανικὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἐλληνο-ἀραβικὴν φιλοσοφίαν.

Ἡ τρίτη ἱστορικὴ περίοδος τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐπίσης ἐλληνογενὴς καὶ ἀρχίζει μὲ τὴν Ἀναγέννησιν, ὅποτε παρατηρεῖται ἡ ζωηρὰ τάσις νὰ ἐπιστρέψουν οἱ φιλοσοφοῦντες εἰς τὰς πηγὰς τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν συστημάτων, δίχως τὴν μεσολάβησιν τῶν χριστιανικῶν ἐννοιῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν δημιουργοῦνται μεγάλα φιλοσοφικὰ ρεύματα, ἅλλα μὲ ἀφετηρίαν τὸν Πλάτωνα, ἅλλα μὲ ἀφετηρίαν τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Πλωτῖνον καὶ ἄλλους ἀρχαίους φιλοσόφους. Ἡ περίοδος αὕτη καλύπτει τὸ ἥμισυ τοῦ 15ου καὶ ὅλον τὸν 16ον αἰῶνα. Ἡ τρίτη αὕτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, περισσότερον ἐλληνογενὴς ἀπὸ τὴν προηγουμένην, ἀποτελεῖ περίλαμπρον φανέρωμα αὐτοῦ ποῦ ὀνομάζομεν νεώτερον εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα, εἶναι δὲ ἓνα πνευματικὸν κατόρθωμα, τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τοὺς Ἰταλοὺς. Ἡ ἀναγέννησις τοῦ πνεύματος εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅ,τι ἄλλο ὀνομάζεται ἔπειτα Ἀναγέννησις δὲν εἶναι παρὰ ἀπομίμησις τῆς ἰταλικῆς πρωτοτύπου δημιουργίας τόσον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν τέχνην. Ἡ τρίτη λοιπὸν περίοδος τῆς φιλοσοφίας θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ ἐλληνο-ἰταλική.

Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ τετάρτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία καλύπτει τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τρία μεγάλα κλασσικὰ συστήματα. Τὸ σύστημα τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Σπινόζα καὶ τοῦ Leibniz. Ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφικὴ κληρονομία ἐνυπάρχει καὶ εἰς τὰ μεγάλα αὐτὰ συστήματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι εἰς τόσον βαθμὸν παρούσα, ὥστε νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ ἐλληνογένειαν αὐτῶν τῶν συστημάτων. Οἱ δημιουργοὶ τῶν ἄλλωστε δὲν ἐγνώριζαν ἀρχαῖα ἐλληνικά, ὥστε νὰ διαβάζουν τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους.

Ἡ πέμπτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας περιλαμβάνει τὸν 18ον αἰῶνα, ὁ ὁποῖος καλύπτεται ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἀγγλῶν Ἐμπειρικῶν καὶ τῶν Γάλλων Ἐγκυκλοπαιδιστῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ὀρθολογικὴν διαφώτισιν παρεσκεύασαν τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν. Οὔτε ἐδῶ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐλληνογενοῦς φιλοσοφίας, ὅσαι καὶ ἂν εἶναι αἱ ἐννοιαὶ τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως.

Ἐκεῖ ὅμως ποῦ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐλληνογενοῦς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἕκτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία καλύπτεται ἀπὸ τὸν Γερμανικὸν Ἰδεαλισμὸν καὶ ἀρχίζει μὲ τὸν Kant καὶ τελειώνει μὲ τὸν Ἑγελον. Ἡ περίοδος αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1781-1831. Τὸ 1781 ἐξεδόθη ἡ *Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ Λόγου* τοῦ Kant καὶ τὸ 1831 ἀπέθανε ὁ Ἑγελος. Αἱ ἐπιδράσεις τοῦ συστήματος τοῦ Ἑγέλου, τόσον διὰ

τοῦ μαρξισμού ὅσον καὶ αὐτοτελῶς, ἐξικνοῦνται μέχρι τῆς ἐποχῆς μας, αἱ περισσότεραι ιδέαι τῆς ὁποίας κατάγονται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν Ἑγελον. Ἡ ἕκτη αὐτῇ περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἐπίσης ὡς ἐλληνογενής, διότι οἱ δύο τουλάχιστον μεγάλοι ἐκπρόσωποι της, ὁ Ἑγελος καὶ ὁ Schelling, εἶχαν ἀφομοιώσει τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἐγνώριζαν καὶ οἱ δύο ἄριστα ἐλληνικά. Οἱ δύο ἄλλοι ἐκπρόσωποι τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ὁ Kant καὶ ὁ Fichte, χρησιμοποιοῦν ἐλληνικὰς φιλοσοφικὰς ἐννοίας, ὅμως δὲν ἐγνώριζαν ἐλληνικὰ τόσα ὥστε νὰ καταφεύγουν εἰς τὰς πρωτοτύπους πηγάς. Ἡ περίοδος τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ ἐπέδρασε, μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ὅσον καμμία ἄλλη εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. Ὁ φιλοσοφικὸς αὐτὸς Ἰδεαλισμὸς εἶναι ἡ μεγάλη συμβολὴ τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ἡ ἑβδόμη καὶ τελευταία περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀρχίζει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑγέλου καὶ φθάνει ὡς σήμερον. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται καὶ ἐπικρατοῦν, κατὰ κανόνα προσδιορίζονται ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα φιλοσοφήματα, κυριώτατα ὅμως τὰ φιλοσοφήματα τῶν Ἑλλήνων.

LA DIVISION DE L'HISTOIRE DE LA PHILOSOPHIE

R é s u m é.

La division habituelle de l'Histoire de la Philosophie en trois périodes (Antiquité - Moyen Age - Temps Modernes) n'est que schématique. La réalité historique se trouve ailleurs : ce n'est que la philosophie grecque qui constitue le tronc de la Philosophie.

La Philosophie grecque s'étend sur mille ans (600 av. J.-C. — 529 p. J.-C.) et comprend : la pensée présocratique, la période classique et la période post-classique. La philosophie romaine, dont on parle souvent dans les manuels de Philosophie, doit être classée sous cette rubrique, étant donné que les Romains n'ont point élaboré une pensée propre, mais ils ont assimilé des vues grecques. Même le christianisme, au dire d'Origène et de Clément d'Alexandrie, pour qu'il ne soit pas seulement foi, mais aussi un système notionnel, fut obligé de faire sienne la pensée grecque.

La seconde période de l'Histoire de la Philosophie comprend la pensée greco-chrétienne de l'Orient et de l'Occident et la philosophie greco-arabe.

La troisième période de la Philosophie, qui commence avec la Renaissance, est marquée par un retour aux sources grecques (Platon - Aristote -

Plotin). Cette période, que nous appelons gréco-italienne, comprend les 15e et 16e siècles.

Si pendant la quatrième (17e s.) et la cinquième (18e s.) périodes représentées successivement par: le cartésianisme et l'empirisme (Anglais et Encyclopédistes) la pensée grecque est beaucoup moins présente, la sixième période, qui commence en 1781, date de la publication de la *Critique de la Raison Pure*, et finit en 1831, date de la mort de Hegel, respire l'esprit grec.

La dernière période de la Philosophie (1831 - jusqu'à nos jours) est une période où la pensée philosophique s'avère influencée par tous les systèmes antérieurs, mais surtout par les idées philosophiques des penseurs Grecs.

Athènes

J. N. Théodoracopoulos